

הדור החדש בטאראצות האזרח

תלמידי חכמים | פילוסופים | אנשי רוח

ספר לימוד במחשבת ישראל
לחטיבה העליונה בבית הספר הממלכתי

גרסת ניסוי - פנימי - לא להפצה

הדור החדש בטארצות האזרח

תלמידי חכמים | פילוסופים | אנשי רוח

ספר לימוד במחשבת ישראל
לחטיבה העליונה בבית הספר הממלכתי

גרסת ניסוי - פנימי - לא להפצה

הובלת פיתוח התכנית: **חיה פז כהן**

כתיבה ועיבוד דידקטי: **אירית חפץ**

דויד ביטון

חיה פז כהן

ייעוץ: **ד"ר חנוך בן פזי**

פרופ' צבי זוהר

אלי ברקת

הרב יצחק שוראקי

עריכה לשונית: **דנה רייך**

עיצוב גרפי: **נעה כהן-שלמון**

תודה לאריאל אביב ולאשר גרינר על הערותיהם המחכימות.

ספר הלימוד פותח בתיאום עם מפמ"ר מחשבת ישראל, **צילה מירון-אילן**

'כל ישראל חברים' מודה לקרן אבי חי ולקרן אדליס על תמיכתן בפעילות.

Fondation
Adelis

וועד אבי
חי

כל הזכויות ליצירות ולתמונות שמורות ליוצרים, לאקו"ם ולהוצאות הספרים.

כל הפיוטים הובאו מתוך אתר 'הזמנה לפיוט' www.piyut.org.il

© כל הזכויות שמורות ליכל ישראל חברים' תשע"ו 2016

הוצאת 'כל ישראל חברים'

מקוה ישראל: ב"ס חקלאי מקוה ישראל, חולון 5891000 | טלפון: 072-2566671 פקס: 03-5537695
ירושלים: אגריפס 42 ירושלים 9430215. בניין כ"ח קומה E | טלפון: 02-6235034 פקס: 02-5618931

פרקי הספר

הפרקים המודגשים מובאים בחוברת הדגמה זו.

4	מבוא
7	<p>יֵאלֶּה הַשְּׂרָשִׁים נְשִׁלִי, הַשְּׂרָשִׁים נְשִׁהֲדַחְקֵי - פתיחה</p> <p>א. לְעֵשׂוֹת צְדָקָה וְלִנְשָׂא - על צדק וצדקה צדקה אישית או אמנה חברתית במדינה מודרנית? כיצד להתמודד עם תחושת הניכור בין בני האדם בעיר המודרנית?</p> <p>ב. הַנְּשִׁלֵּינִי פֶּתַח קוֹלְךָ - מגדר מה מקומן של נשים בחברה הנוצרת במפגש בין התרבות המסורתית לתרבות המודרנית?</p>
12	<p>ג. יְשָׁלוֹם לְבֹלַט נְשָׁתִי - על השבת ועל השלום איך השבת מגשימה את ערך השלום בעולם ובקהילה? כיצד מרחבי הזמן והמקום מגדירים את הקהילתיות?</p> <p>ד. הַיְהִי זֶה עוֹלָמְךָ אִמְרַי פְּתִילִי - על האמונה מהי חוויית האדם המאמין בעמידה לפני האל בעידן של ספקות? היכן הוא פוגש את אֵלוֹהָיו ומה המחויבות הנגזרת מהמפגש?</p> <p>ה. לְצַדִּיקַת פֶּתַח ה' - על החינוך מהו חינוך יהודי ראוי בעידן המודרני? עד כמה ראוי להיפתח לתרבות העולם? האם זה כדאי?</p> <p>ו. ה' בִּיְתֵדָה פֶּתַח לְחֶמֶד - על הכנסת אורחים אילו אורחים יוזמנו לבית? מהם גבולות הקהילה בעידן החדש? כיצד ניתן לקבל פורקי עול אל הקהילה?</p> <p>ז. יֵאֵינִי הַדְּבָר פֶּלִי פֶּלִי פֶּלִי פֶּלִי - על שיבת ציון כיצד יתגשם חלום שיבת ציון? מה משמעות הגאולה בארץ ישראל? מה האופי התרבותי הראוי למדינה?</p> <p>ח. לְמַחְנֵי דְרָבִי נְשָׁלוֹם - על ישראל והעמים מה מקומו של עם ישראל בין העמים בעידן של "חירות, שוויון ואחוה"? מה היחס הראוי לנכרים במדינה ריבונית יהודית ודמוקרטית?</p> <p>יֵאֲכַפֵּל לְאַדְתֵּי פְּדִי - סיום</p>

מבוא

מחשבת ישראל במפגש בין מערב למערב

"אשא משלי ואומר: 'עיר גדולה היתה לא־להים', והיו בה עשירים גדולים ובנו בתים ונטעו כרמים וגינות ופרדסים, והיו בהם כל עץ מאכל, 'תאווה לעיניים ונחמד להשכיל', וברכות מים ופרחים ושושנים, וכל המטייל בתוכם ימצא תענוג ועידונים. אבל זו הצרה, שיש שומרים על הפתח, והם אינם מניחים להיכנס שם העניים והאומללים, אלא אנשים יקרים לבושי מכלול. ויקום אחד מן העניים ויקנא לאחיו [...] וילך ויקבוץ פרוטות מפתחי נדיבים, ויקנה מראה אחת, וישם אותה נגד הגן, ובאים האומללים ומסתכלים במראה, ורואים מה שבתוך הגן [...] והיו מוצאים קורת רוח. והנמשל מובן מאליו: שרבני דורנו, ה' עליהם יחיו, חיברו חיבורים גדולים ועצומים, מי בדרושים ומי בפלפולים ומי בליקוטי דינים, והיה כל העובר בהם ימצא תענוג 'ואכל וחי לעולם'. אבל זו הצרה, שלא יוכלו ללמוד בהם [...] אלא החכמים והתלמידים, אבל ההמון לא ידעו מאומה".

רבי ברוך אסבאג רבה של העיר סאפי, מרוקו, 'מנחה בלולה', עמ' 2, קובלנקה, תש"ה 1945

ספר זה מבקש להיות מראה להגות היהודית בדורות האחרונים, כפי שהיא ניבטת אלינו מכתביהם של תלמידי חכמים, פילוסופים, יוצרים ואנשי רוח. הגותם תיבחן תוך היכרות עם דרכי ההתמודדות עם נושאים קיומיים ומשמעותיים, וחשיפת התשתית הרעיונית שהם מציבים, בטיפול באתגרים, ברעיונות ובתפיסות העולם, שמזמן להם העידן המודרני. זאת על רקע ההשפעה הגוברת של מעצמות אירופה בארצות האימפריה העות'מאנית המתפוררת, ותקומת דור חדש בארצות המזרח - דור שרגליו נטועות במסורת היהודית כפי שהתפתחה בארצות האסלאם, וידיו רב לו בארצות המערב, דור חובק עולם ומלואו, מערב ומזרח כרוכים זה בזה.

אין בכוונתנו להציג תפיסה אחידה, ייחודית או בלעדית להגות היהודית בדורות האחרונים בארצות המזרח. הגיוון והריבוי הוא עוד היבט לחוסר היכולת ללכוד את העושר האדיר של המציאות האנושית

לתבניות מוסכמות ומצמצמות. כן ברצוננו להוסיף ללימודי מחשבת ישראל הצצה אל נדבך חסר, אל הוגים חשובים שקמו לעם היהודי, ואל הגות מעניינת, שבחינה מעמיקה שלה, יש בה לרענן ולחדש בסוגיות הפילוסופיות שהיא עוסקת בהן.

אין לנו עניין בהעמדה מלאכותית של 'מזרח' מול 'מערב'. מידע, מחשבות ורעיונות אינם מגבילים עצמם לתחומים גיאוגרפיים. פעפוע וזרימה של מידע, מחשבות ורעיונות היו תמיד מנת חלקם של משכילים ואנשי רוח בכל רחבי הגלובוס.

אמנם אנו מודעים וערניים לשונות שמסורת, תרבות או תהליכים היסטוריים יכולים לזמן. דוגמה בולטת אחת לשונות בין 'מזרח' ל'מערב' היא שכיחותם הנמוכה של ספרי הגות ומחשבת ישראל, כסוגה נפרדת, בקרב תלמידי חכמים בארצות המכונות ה'מזרח'. לא כי אין הגות, חדשנות או רעיונות פילוסופיים, אלא שהגותם, חדשנותם ורעיונותיהם כרוכים בפרשנותם לתורה, בדרשותיהם ובספרי ההלכה. זאת מתוך תפיסה שאל לה להגות להיות מנותקת מחיי היום יום, אלא אדרבה היא חייבת להיות רלוונטית לשומעיה, משוקעת בעולם המעשה ומרחפת בתוך דברי המוסר, תורי זהב עם נקודות הכסף.

אין לנו צורך ביצירת הפרדה בין הגותם של תלמידי חכמים להגותם של פילוסופים, יוצרים ואנשי רוח יהודים. כל שכתובתו מושפעת מן המסורת היהודית, ניזונה ומזינה את מחשבת ישראל, הרי הוא חלק מן השלם. רק הצבת מכלול החלקים, מאפשרת בחינה מעניינת ומפרה של אותה סוגיה שאליה הכותבים השונים מתייחסים.

אם כן, מה יש בספר זה?

יש כאן הזמנה להציץ במראה ולהתמודד עם שאלות קיומיות, משמעותיות ורלוונטיות, תוך היכרות עם הוגים וכתבים מן הדורות האחרונים מארצות המכונות ה'מזרח'. יש כאן הבטחה לבחינה עמוקה של תפיסות חדשניות ורעיונות מעניינים, בדרך נעימה, ובלשון השווה לכל נפש, בזיקה למקורות תרבותנו תוך היענות לאתגריה של ההווה הישראלית העכשווית.

אלי ברקת

הקדמה

בספר שלפניכם פרקים העוסקים בנושאים שונים וכל פרק בנוי לפי התבנית הזו:

- מבוא** סקירת הנושא מזווית פילוסופית, תוך התמקדות בשינויים שחלו בעת החדשה והצגת השאלות שיידונו בפרק.
- פתיח** פגישה ראשונה עם נושא הפרק
- לב העניין** **המקור המרכזי**
עיון במקור המרכזי של הפרק ובהגות העולה ממנו.

מרחיבים עניין
היכרות עם מחבר המקור, עם עולמו הרוחני או עם מושגים מרכזיים בנושא.
- דברי חכמים** עיון בדברי הוגים נוספים המציעים גישות שונות לנושא הפרק.
- מזווית אחרת** **הגות**
עיון במקור הגותי שאינו מבית המדרש.

מזמרת הארץ
קריאת שיר המתייחס לנושא הפרק ומציע זווית נוספת להתבוננות.
- משימות** **פנים וחוץ**
עיון נוסף באחד המקורות שבפרק לבירור עמדת הדובר כלפי קהל שומעיו, בעזרת המושגים: 'פנים' שיחה בתוך קבוצה חברתית מוגדרת-ו'חוץ' פניה אל קבוצה חברתית אחרת, בעלת השקפת עולם שונה).

משימת סיכום
עבודה אישית או קבוצתית המזמינה את התלמידים לבחון מחדש את הנושא במבט כולל לאור ההיכרות עם דברי ההוגים, לקשר ביניהם ולהפגיש אותם עם המציאות בישראל כיום.

יאלה הנָּטְרָנְטִים נְטָלוּ, הַנְּטָרָנְטִים נְשִׁדְחָקְתִּי

פתיחה

מואיז בן הראש
נולד בתטואן, מרוקו ב־1959,
עלה ארצה ב־1972

בן הראש הוא סופר, מתרגם ומשורר. חתן פרס ראש
הממשלה לסופרים עבריים ופרס יהודה עמיחי.

ספריו של בן הראש עוסקים, בין היתר, בקשר שבין
הגולה לבין ישראל והיהדות.

אנחת תפילין מואיז בן הראש

"ביום השלישי בירושלים"

הוא אָמַר לִי

"הבנתי שאני לא בקנייה,

אלה השרשים שלי, השרשים

שִׁדְחָקְתִּי

אני לא מאמין באֵלֵהֶם

אוּ בְעֵצָם אֲנִי לֹא מֵאֲמִין וְלֹא

לֹא מֵאֲמִין

זו פשוט שאלה שלא מעסיקה אותי

כָּבֶר עֲשָׂרִים שָׁנָה

אִם הוּא שֵׁם אֵז הוּא שֵׁם

וְאִם לֹא אֵז לֹא.

אָבֵל אֲנִי מְרַגֵּשׁ

שֵׁ...
אֵיךְ לֹמַר זֹאת,

אֲנִי רוֹצֵה לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין כָּל בֹּקֶר

לְלַכֵּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּשַׁבָּת

לְהַרְגִישׁ אֶת יְהוּדוּתִי

כִּי הִרְיָחוֹת פֹּה,

כִּי הִרְיָחוֹת פֹּה,

כִּי הִרְיָחוֹת פֹּה, בְּתֵי הַכְּנֶסֶת זֶה מְזַכֵּיר לִי אֶת יְלָדוּתִי"

חֲדָשׁ מְאֹד יוֹתֵר

אָבִיו נִכְפָּר

וְהוּא מְצָא עֵצְמוֹ

כְּמַעַט בְּעַל כְּרָחוֹ

אוֹמֵר קִדִּישׁ

מִתְפַּלֵּל שְׁלֹשׁ תְּפִלוֹת בַּיּוֹם

מִנִּיחַ תְּפִלִּין

כָּל הַדְּבָרִים שֶׁלֹּא חָשַׁב שֶׁיַּעֲשֶׂה.

וְאֲנִי לֹא יָכֵל

לְשַׁכַּח

אֶת הַמְּלִים שֶׁאָמַר.

הַמְּלִים שֶׁקוֹרוֹת.

מתוך: נגד הרוח - מואיז בן הראש, באתר: 'במחשבה שניה' פוסט-מגזין בנושאי תרבות, חברה ותקשורת <http://2nd-ops.com>

- 1 מדוע בדובר מצא את עצמו אומר קביל, מתפלל ומניח תפילין?
- 2 מה מספרים מעלים אלו על צבוע?
- 3 האם היה בוורר בטל צאת לחיות ה"קנייה"?
- 4 מה היא מסורת ארבעתם? האם נליר מייצג גילגל מסורתית?

מפגש: מודרנה ומסורת, מזרח ומערב

את המפגש של העולם הדתי עם האתגר שהעולם המודרני מציב נציג דרך מבט קצר בשני הוגים. פרופ' אווה אילוז היא חוקרת תרבות ילידת מרוקו. במאמר שלפניכם היא מתארת את רעיון היסוד של החילוניות, שהתגבש בעת החדשה, אשר העמיד אתגר בפני כולם, דתיים כחילוניים.

מהי שפת החילוניות שאווה אילוז מציגה וכיצד היא נפגשת עם השפה הדתית? איזה קשר נוצר ביניהן: דו־שיח קשוב, התעלמות מנוכרת, או מאבק סוער? נענין בדברים:

והנה התורה שלנו פרופ' אווה אילוז

[...]

אך מהי החילוניות? ניתן להגדיר חברה חילונית כחברה שבה החלטות כלכליות, פוליטיות ותרבותיות מתקבלות על סמך האמונה כי עליהן להיות מונחות על בסיס ידע ותבונה, ולא התגלות או הנחיות אֵלוהיות. זוהי חברה שבה עקרונן הלגיטימיות המוחלט הוא זה של רווחת האוכלוסייה ולא אכיפת חוק שמקורו

שמימי, בלתי אנושי. זוהי חברה שבה בני האדם כבני אדם, ולא הבורא שברא אותם, נחשבים למקור הלגיטימיות של מוסדותיה המרכזיים ולמושאה.

אך בניסיון להעמיק מעבר להגדרה כללית זו ולהיות יותר ספציפיים, אנו נתקלים במכשול בלתי עביר כמעט: שלא כמו הדת, לחילוניות אין אסופת כתבים ייחודית, אין דיברות מפורשים, אין רשימה מחייבת של עשה ואל תעשה פרט לאלה המפורטים בחוק).

אדרבה, מכיוון שהחילוניות מעודדת רבגוניות של צורות חיים, היא קקופונית* עד כדי בלבול חסר פשר. מכיוון שהחילוניות מעודדת רבגוניות, קשה להבין מה מאחורי המגוון הזה הוא העמדה המגדירה את ההשקפה החילונית. הרשו לי אם כן להציע את הרעיון הבא: תוכנה של החילוניות מצוי בדיוק באותו ריבוי של צורות חיים, וליתר דיוק, במה שהוא דורש מבני אדם שחיים לצד בני אדם אחרים, שונים מהם. היכולת לחיות בעולם של משמעויות מרובות וחסרות

* קקופוניה = צירוף צלילים צורם.

פרופ' אווה אילוז
נולדה ב-1961
בפאס, מרוקו
וחיה כיום בישראל

אילוז היא סוציולוגית העוסקת בלימודי תרבות, חברה ותקשורת.

מכהנת כפרופסור מן המניין במחלקת לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה שבאוניברסיטה העברית בירושלים.

ודאות דורש תכונות מוסריות תובעניות, ולו רק משום שלעתים קרובות הן סמויות מעינינו. כדי לברר תכונות אלה, הבה נשוב לאותה תקופה בהיסטוריה שבה נוסחו ונשתמרו ערכים לא־דתיים בבירור ובתוקף, לעידן הנאורות.

[...]

ההישג האינטלקטואלי הגדול של עידן הנאורות היה הטענה כי צדק ושוויון ניתנים להשגה רק בעזרת מידה לא מבוטלת של חשד בדוגמות ובמוסדות פוליטיים, מפני שאמונות טפלות, נביאי שקר ואלילים סייעו לשימור העוולות והניצול הפוליטי.

הקשר הזה בין אמונות כוזבות לכוח נצלני הוא שעומד במוקד התוכנית הגדולה של המודרניות החילונית. מצעה העיקרי של החילוניות הוא הטענה כי התבונה היא שצריכה להנחות את הידע על אודות עצמנו. ההשקפה החילונית מעמידה במרכזה את צלילות הדעת והביקורת העצמית, עמדה שדתיים והוגים שמרנים מרבים לבלבל עם "שנאה עצמית". מדוע ביקורת עצמית, הכרה עצמית וצלילות דעת הן כה מרכזיות להשקפה החילונית, אנסה להסביר דרך ששת מרכיבי החילוניות:

1. להעז לדעת
2. לחיות את ההווה
3. להביט קדימה בתקווה
4. להטיל ספק בכול
5. להיות מודעים למגבלותינו
6. להיות ה"אחר"
7. לחיות את המשבר התמידי

מתוך: אווה אילוז, "והנה התורה שלנו: ששת הדיברות לחילוני הגאה", הארץ, 5.6.2014

1 אפי בחילוניות אף פי פרום' אלוץ?

כעת נעיין בדברי הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, הרב הראשי הספרדי הראשון במדינת ישראל:

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל
(1880 - 1953)

היה הרב הראשי הספרדי הראשון לציון הראשון של מדינת ישראל ואחד הרבנים הבולטים במחצית הראשונה של המאה העשרים. (להרחבה, ראו בהמשך, עמ' 19)

תעודתה של היהדות

הרב בן ציון חי עוזיאל

תעודתה של היהדות היא לקרוא לשלום את כל האדם ללאומיהם וגוייהם, ממלכותיהם וארצותיהם. גאולת ישראל אינה גאולה עצמית, אבל היא גאולת כל האדם ממלחמותיו המרובות והמשפלות, ומעבדותו לדעות זרות ואמונות טפלות ולממלכות עריצות, או לצביעות דתית מזויפת.

אין היהדות שואפת לשינוי סדרי העולם וערכי החיים, אבל שאיפתה הגדולה היא לבטל השלטונות המדינית שהיא עושקת ורוצצת, מכניעה ומשעבדת, מושלת וכובשת בכוח החרב והזרוע: 'אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות' תלמוד בבלי, ברכות לד, ע"ב), וזו שעתידה להתבטל בימות המשיח - אינה רק לגבי ישראל אלא כלפי כל האנושיות כולה.

מתוך: הרב עוזיאל, "הגאולה ותעודתה", הגיוני עוזיאל, שער כח, פרק א

?

- 1 מה מטרת היהדות לפי הרב עוזיאל?
- 2 איזו מעקרונות החילוניות של פרופ' אילוז מתאימים לרעיון בגאולה של הרב עוזיאל?
- 3 לפי לתי בדואמאות לפובאו כאן, מהם הפצרים בין מחלבה חילונית אמחלבה דתית?
- 4 האם נוכל אומר למחלבה דתית מכילה אמנטיים חילוניים, ובהפסק?

המקורות שפגשנו עד כה, הציגו את הצירים המרכזיים של הספר: המפגש עם החילוניות, ההכלה של מגוון רעיונות והשקפות עולם, החיים בפנים וגם בחוץ, הזהות שלנו ושל אחרים בין דת, מסורת וקידמה. על כל אלו ועוד ידבר הספר הזה, בשפתם של חכמי המזרח, רבנים, הוגים ומשוררים.

נְפִלוּם לְבֵיטָא נְפִתָא'

על השבת ועל השלום

מבוא

המורשת היהודית הביאה לעולם את רעיון השבת כיום מנוחה קבוע, שבו עוצרים את שגרת העבודה להפוגה שבועית.

במקורות היהודיים נשמעות גישות שונות לגבי טעמה של השבת. במקרא, בשני התיאורים של מתן התורה (בספר שמות ובספר דברים), נמסרו שני טעמים שונים לשבת:

בספר שמות מודגש הפן האוניברסלי-הקוסמי, שמירת השבת לזכר בריאת העולם: "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם, וַיָּנַח, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי; עַל כֵּן, בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ" (שמות כ, י).

בספר דברים הדגש הוא דווקא על הצד הסוציאלי-הומני של השבת: "לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְעַבְדָּתְךָ וְשׂוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ וְכָל בְּהֵמְתְּךָ, וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ, לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאַמְתְּךָ כְּמוֹךָ. וְזָכַרְתָּ, כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיִּצְאָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה. עַל כֵּן צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת" (דברים ה, יג-יד). מנוחת השבת יחד עם כל בני הבית מזכירה את עבר הלאומי שכלל שיעבוד ישראל במצרים, ותובעת יחס הולם לכל העובדים.

מידי שבוע מברכים ישראלים זה את זה בברכת "שבת שלום", ואכן, על השבת נאמר בפיוט שהיא "מַעֲיֵן עוֹלָם הַבָּא, יוֹם שַׁבָּת מְנוּחָה", יום של שלוה, שלמות והשלמה.

בפרק זה נבחן את רעיון השלום בהקשר השבת. אילו היבטים של שלום טמונים בשבת? שלום בין אדם לעצמו, בין אדם לחברו, בין אדם ליקום או בין אדם לבוראו.

מנגד, במדינת ישראל כיום, דומה לעתים שהשבת הפכה לזירת מאבק: עונג השבת של אחד הוא חילול שבת בשביל אחר, ומיום של שלום השבת הופכת ליום של פירוד ופיצול בקהילה. איך נוכל לצמצם את הפערים ולהרבות שלום בשבת בעידן החדש? נעסוק גם בכך בפרק.

פרק ג

שלוש עליכם מלאכי השלום **פתיח**

המקור המרכזי: הרב בן ציון חי עוזיאל - תעודתה החברתית של השבת
מרחיבים עניין: שבת כיום של שלום

הרב עובדיה יוסף - שלום בקהילה
אלי ברקת - שומרי השבת וזוכריה **דברי חכמים**

פרופ' חביבה פדיה - "לכה דודי לקראת כלה": על השלום בשבת
כשלמות קוסמית **מזווית אחרת**

יוסף עוזר - תבנית הוא תמין הזיכרון

פנים וחוף: על פיוט מעולם הקבלה **משימות**
פעילות סיכום: השבת והשלום בחברה הישראלית

פתיח

שלום עליכם

בליל שבת נוהגים בבתיים רבים לשיר פיוט זה. האזינו לביצוע אחד מתוך האתר 'הזמנה לפיוט' www.piyut.org.il וענו על השאלות.

שלום עליכם (מחבר לא ידוע)

<p>שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם מְלֹאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן [מ]מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא</p>	<p>שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם מְלֹאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן [מ]מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא</p>
<p>בְּשַׁבְּתְּכֶם לְשְׁלוֹם מְלֹאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן [מ]מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא</p>	<p>בּוֹאֲכֶם לְשְׁלוֹם מְלֹאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן [מ]מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא</p>
<p>כִּי מְלֹאכֵי יִצְוֶה לָךְ לְשִׁמְרָךְ בְּכָל דְּרָכֶיךָ ה' יִשְׁמַר צִאתְךָ וּבּוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם</p>	<p>בְּרִכּוֹנֵי לְשְׁלוֹם מְלֹאכֵי הַשְּׁלוֹם מְלֹאכֵי עֲלִיּוֹן [מ]מְלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא</p>

"ישא ה' פניו אליה וישם לה שלום"

(במדבר ו, כו)

"ואמרתם כה לחי; ואתה שלום ובייתה שלום וכל אשר לה שלום" (שמואל א כה, ו)

"אשרי אדם מצא חכמה... דרכיה דרכי נעים וכל נתיבותיה שלום" (משלי ג, יז)

"וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך" (ישעיה נד). אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם... (תלמוד בבלי, ברכות סד ע"א)

- מה דעתכם, מדוע בוחרים אפנות בלוי דווקא אל מאזני הלאום המאוויים את האדם בכניסת הלבית ולא מאזנים אחרים?
- איזו אווירה אדעתכם משרים מאזני הלאום?
- אפי בלוי, האם המאזנים נוצרים בהפיכת הלבית לזיון אל לאום? הסבירו.
- הלאום נצב במקור ובמדוללים רבים כבוכה. בחזו מקור אחד מהמקורות במסגרת מלמאל ופסבירו את הבוכה לבלואם.

תעודתה החברתית של השבת

הרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל

השבת מיוחדת מימות השבוע במנהגים רבים שמעצבים את אופייה כיום המנוחה. במאמר שלפנינו מראה הרב עוזיאל את תכליתה של השבת בהבאת שלום לעולם, ליום אחד בשבוע. השלום מתגלה בהפסקת מרוץ הקיום, בהפסקת התחרות ובשוויון בין בני האדם, בעת שכולם עומדים יחד לפני האל. השלום מתגלה גם במפגש עם היקום שבריאתו נשלמה בשבת. כך זוכים בני האדם לחוות את השלום מכיוונים שונים.

כיצד השבת מבטאת את מושג השלום בעולם? מה מהותו של השלום? נענין בדברי הרב עוזיאל.

א. שלום החברה

השבתות והחגים הם ימי שלום וקוראים את האדם לשלום חִבְרוּתִי ומוחלט. עם כניסת השבתות והחגים פסק שְׂאוֹן החיים הסוערים, נדם הדבור המסחרי שאינו נמלט מהונאה וּמְרָמָה, נדם קול ענות גבורה של האדון והמושל, וקול ענות חלושה של העבד והמסכן, נהרסות כל המחיצות המבדילות בין איש לרעהו ובין עשיר ועני. בימים אלו נקרא דרור ומנוחה לכל אדם ולכל נפש חיה, "לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אֶתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְשׂוֹרְךָ וְחִמְרְךָ וְכָל בְּהֵמְתְּךָ, וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ, לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ, כָּמוֹךָ" (דברים ה, יג). בימי שבת ומועד חדלו עִצְבוֹן וְדִיכּוּי הרוח של העני, ושמחת הנפש וְחֻדְוֹת ה' מְמַלֵּאת את כל חדרי לבנו ומחיבות אותו לְשִׂמְחָה את כל עני וכושל הנמצא בשערינו: "וְשִׂמְחֶתָּ, בְּחֻגְךָ, אֶתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ, וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ, וְהָלֹוִי וְהַגֵּר וְהִיְתוּם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ" (דברים טו, יד).

ומכאן היסוד לתקנה שעזרא התקין: "שיהיו אופים פת בערב שבת שתהא פרוסה מצויה לעני" (תלמוד ירושלמי, מגילה פ"ד ה"א). ובימים אלה יוצאים אנו מתחומינו הבודדים והנבדלים בד' אמותינו המצומצמות, לחסות תחת סוכת השלום של אֵלוֹהֵי השלום, המביאה בכנפיה עונג וְנִעְיָמוּת, אהבה ושלום אין קץ. עם כניסת השבתות נושא ישראל את לבו ונפשו אל אֵלוֹהֵיו בתפלה לאמור: "וּפְרוֹשׁ עָלֵינוּ סִכַּת שְׁלוֹמְךָ בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַפּוֹרֵשׁ סִכַּת שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלַיִם".

◆ *כִּרְטוֹ אֵת רַכִּי בְּשָׁלוֹם לְאִמּוֹן כֹּאן.*

עזרא = מנהיג שתיקן תקנות בראשית ימי בית שני.

◆ *בְּאֵיזֶה סוּף לֹאִים מְדַבֵּר עַד כֹּאן?*

◆ *מִה סוּף בְּשָׁלוֹם לְאִמּוֹן בּוֹ מְעַלְלִים?*

◆ כיצד ללמוד?

השלום והאהבה הן תוצאות ישירות מההשכלה הגבוהה והמקיפה, כל מקום שאתה מוצא ריב ומדנים, איבה וקנאת איש מרעהו, עושק דל ואהבת שלטון הגיבור על החלוש, שם אתה מוצא בהכרח ירידתו המדעית והנפשית של האדם. ולהיפך, בכל מקום שאתה מוצא שלום ואהבת הבריות, רחמים וחנינה, שם אתה מוצא את צורתו השכלית הרוחנית של האדם המתקרבת אל אלוהיה, מְדַבֶּקֶת בדרכיו ומתעצמת בנצחיותו.

ב. שלום היקום

חסרי הדעת ונעדרי הבינה רואים את חזיונות הטבע, שמים וארץ וכל צבאם, בהליכותיהם המגוונות וחליפותיהם התמידיות, כשִׁבְרֵי כלים וציצים נובלים, מְשׁוֹלְלֵי סיבה ועילה לְמַצִּיאֹתם, תוכן מלא לקיומם, ומטרה תכליתית לְהוֹיָתָם. מתוך השקפה שטחית זו רואים את עצמם כְּבְרֵיהַ פְּעוּטָה ובודדת, שאין לה בעולמה אלא הנאתה הרגעית ותועלתה האישית.

◆ מה רואים "חסידי
פדצות"?

◆ מה "חסידי פדצות"
אינם יכולים לראות?

◆ באילו תמונים
יטיף אדם לזכר
אבליון את התבואה
העליונה?

◆ האם פלאוס כאן
הוא במקומו למנוח?
פסביו.

◆ מי הם אנשי המדע?

◆ מה מבינים אנשי
המדע ביצירת התבואה?

טיבה ומסובב, העילה
והעלול = גורם ותוצאה.

◆ אאיז הכרה מאיזים
אנשי המדע?

◆ איך הכרה יז
קלורה אלבר?

◆ מדוע פלבר מאיז
את ביטחונו לביין את
אחדות האלפים?

◆ מה רוב אומד מכ
לפלבר מסיימת את
פבריא?

◆ מה פירוט "עולם
לכאן לבר"?

◆ מה מטרת פלבר?

ואנשים כאלה, לא רק שאינם יכולים להשרות שלום בסביבתם, להביע אהבה ולעשות חסד עם חבריהם, ולא רק שאינם אנשי שלום כלפי המשפחה והחברה שבסביבתה הם חיים, אלא שגם אינם אנשי שלום בינם לבין עצמם, בהיותם תמיד מלאים סתירות וניגודים, תמורות וחליפות בדעותיהם ובדברי חיהם. אנשים כאלה, אינם יכולים לאהוב ואינם יודעים את מהותה של אהבה, כי בחזונם רואים את כל המציאות העולמית בצורה הכי מכוּעָרָה שכולה רעה, בלי תכלית למציאותה וצדק לקיומה, ואלה אינם יכולים להכיר את השלום בנעימותו ואהבה בְּתַעֲנוּגֶיהָ, ושרויים תמיד במצב של שמחה רגעית וְעִצְבוֹן תמידית.

ואולם אנשי המדע בעלי הבינה, שנפשם מואָרָה בדעת אֱלֹהִים ומוסר השכל, בהשקפתם הבהירה והסתכלותם העמוקה, רואים את הסבה והמסוֹבָב, את העילה והעלול ממנו, מכירים את האחדות ההרמונית המאחדת את הכל ומקשרת את הכל, ואת היד הנעלמה והחזקה המנהלת את הכל בחכמה נפלאה ונשגבת, ומתוך השגה זו באים לידי הכרה שאין מקריות בתבל ולא קרעים וניגודים בכל ההופעות וחזיונות החיים, אבל הכל נעשה במחשבה ועצה, מחשבת ה' העמוקה ובעצתו הנפלאה.

[...]

השבת אפוא היא חותם העתיד בחוליה האחרונה של שלשלת הבריאה, שמים והארץ וכל צבאם. השבת היא הַבְּעַת הַפְּרַת מציאות אֱלֹהִים יוצר ובורא מנהיג ומקיים את הכל. היא מאירה בְּיַנְתְּנוּ לַהֲבִין לֹא רַק אֶת אַחַדוֹת אֱלֹהִים, אֶלֶּא גַם אִיחֻדוֹ הַהֲרֻמוֹנִי שֶׁל הָעוֹלָם כּוֹלוֹ. כִּי הֲנֵנו חֶלֶק מִמֶּנּוּ פּוֹעֲלִים בּוֹ וּנְפַעֲלִים מִמֶּנּוּ. [...] תחילת יצירתם של מעשי בראשית ותכליתם הסופית כחזיונם של נביאינו וחכמי ישראל, לעולם שכולו שבת ושכולו טוב, לעולם שכולו שלום ושכולו דעת "לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קָדְשִׁי, כִּי מְלֶאכֶה הָאָרֶץ יִדְעָה אֶת ה'..." (ישעיה יא, ט).

הכרת יחידו של עולם ואיחודו ההרמוני, היא גוררת אחריה כּוֹסָף נִפְשִׁי, צִימָאוֹן לוֹהֵט לראות מראות אֱלֹהִים ולדעת דרכיו, להראות בפועל בנפש זכה וטהורה, בפעולות ומעשים טובים ישרים וצדיקים, ולב מלא אהבה לכל הנברא בצלם אֱלֹהִים ולכל נפש חיה ולכל מעשי בראשית, זוהי תעודתם של השבתות והחגים.

◆ אַמֵּי סוּכַת פֶּלֶאָם
לֵאלֹהֵימָּא הִיא
בְּמַלְאָאוֹת פֶּלֶאָתָא?

כי המועדים אינם רק נושאי זכרונות העבר, אלא גם הָעֵרוֹת, לראות מסתרי ההשגחה הפועלת ויוצרת את כל הופעות החיים בדרכיה הנפלאים, והמעירה בנו הַכּוֹסֶף הנפשי והחובה החגיגית לְהִרְאוֹת לפני אדון ה' צבאות כמצות הכתוב, [...] ולחסות תחת כנפי סוכת השלום של אלקי השלום, הסוכך בחסדו על כל יצוריו, מאחדם, שומרם ומקיימם בחסד משפט וצדקה. שאיפה נשגבה זו היא המובעת בתפלתו של ישראל בקבלת השבת והחגים לאמור: "וּפְרוּשׁ עֲלֵינוּ סֶפֶת רַחֲמִים וְחַיִּים וְשְׁלוֹם".

מתוך: בן ציון מאיר חי עוזיאל, מכמני עוזיאל, חלק א, שער ב, פרק א, מאמר א

- 1 אַמֵּי רַבֵּי פֶּלֶאָם בִּלְבָתָא?
- 2 בְּאַם פֶּלֶאָם אֶבְרָי רַק עַם חֹלֵק מִן בְּרַבֵּימָּא?
- 3 עֵרֶךְ פֶּלֶאָם מְדַבֵּר עַל שְׁלוֹמוֹת מֵה מְקוּמוֹ לֵאלֹהֵימָּא בִּלְבָתָא?
- 4 בְּאַם לְבַת לֵאלֹהֵימָּא מְצִיאוֹת אִו חֶזֶן אַחֲרֵי בִימֵימָּא? נִמְקוּ אֵת תְּלוּבֵימָּא.

בכנסים וועידות רבות, לצד בכירי היישוב.

פעולותיו הרבות שכוונו להגברת האחדות משקפות את תפיסתו, שהלכידות בין חלקי העם היא ערך חשוב מאוד. הוא עסק רבות בנושא מעמד האישה. בשונה מעמדתם של רבנים בני זמנו, הוא פסק שעל פי ההלכה זכותן של נשים להצביע בבחירות. כמו כן, הוא תמך בחקיקה שתאפשר לקבל עדות אישה בבתי דין המתנהלים על פי ההלכה. הרב עוזיאל צידד בקבלת גרים שאחד מאבותיהם היה יהודי "זרע ישראל", וקבע שמצווה לקבלם גם אם נראה שלאחר מכן ינהלו אורח חיים חילוני.

הרב עוזיאל פרסם ספרים רבים ובהם תשובות בענייני הלכה ודברי הגות.

"**האמת והשלום אהבו**" הייתה סיסמתו ותוכן חייו. שלוש המילים הללו התנוססו על ראש דפי המכתבים ששלח. החתירה לאמת האירה את מעשיו כיחיד וכאיש ציבור, והשלום בין חלקי עם ישראל ובין כל בני האדם בעולם היה שאיפת חייו. בצוואתו כתב הרב עוזיאל: "**שמרו מכל משמר את שלום העם ושלום המדינה**".

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל (1880 - 1953) היה הרב הראשי הספרדי הראשון של מדינת ישראל. דרכו מתאפיינת בלמדנות עמוקה, רוחב אופקים, אומץ וראייה ארוכת טווח בנושאים המעסיקים עד היום את החברה הישראלית.

הרב נולד בירושלים לרב יוסף רפאל עוזיאל, שהיה נשיא בית הדין הרבני של הקהילה הספרדית בירושלים, ולאמו שרה, נכדת הראשון-לציון חיים דוד חזן. בנעוריו למד בישיבות הספרדיות בירושלים. בן שתיים עשרה נכנס ללמוד בישיבת "תפארת ירושלים", ובגיל ארבע עשרה התייתם מאביו. כבכור הבנים הוטלה עליו אחריות פרנסת אמו ואחיו, ונאלץ לחלק זמנו בין עבודה ללימוד.

הרב עוזיאל התמנה למורה בישיבת תפארת ירושלים בגיל עשרים. ב־1912 נתמנה ל"חכם באשי" הרב הראשי-של העיר יפו ובתפקידו זה הנהיג את יהודי תל אביב-יפו בימים הקשים של מלחמת העולם הראשונה. בתום המלחמה יצא לכהן כרב הראשי של העיר סלוניקי ביוון. ב־1923 חזר ארצה לתפקידו הקודם. ב־1939 נבחר לכהן כ"ראשון-לציון" ורב הראשי הספרדי של ארץ ישראל המנדטורית. תפקיד זה הפך עם קום המדינה, למשרת הרב הספרדי הראשי. הוא כיהן בתפקיד זה עד יומו האחרון.

בכל שנות חייו הבוגרים הזדהה הרב עוזיאל עם הציונות. הוא מילא שליחויות ציוניות רבות וייצג את היישוב בארץ

מרחיבים עניין:

שבת פיוס של שלום

הרב אברהם יהושע הָשֶׁל (1907 - 1972), שנמנה עם ההוגים המרכזיים ביהדות ארצות הברית במאה ה-20, ראה בשבת 'ארמון בתוך הזמן', כלומר יום שבו עוצרים מהמרוץ השבועי; יום המזמין את האדם ל'מפגשים' מסוגים שונים. בספרו "השבת - משמעותה לאדם המודרני" כתב:

הרב אברהם יהושע הָשֶׁל
(1907 ורשה - 1972 ניו יורק)

היה מההוגים החשובים של יהדות ארצות הברית במחצית השנייה של המאה ה-20. חוקר מחשבת ישראל ופילוסוף.

השבת-תכלית הבריאה

הרב אברהם יהושע השל

היום השביעי הוא מעין יום של שבתת נשק במלחמתו האכזרית של האדם למען קיומו, יום של הפוגה בכל ההתנגשויות האישיות והחברתיות, יום של שלום בין אדם לחברו ובין אדם לטבע, שלום בתוך

האדם. ביום זה נחשב העיסוק בכסף לחילול הקודש, ביום זה אדם מכריז על אי־תלותו באותו דבר שנעשה האליל הראשי בעולמנו. [...] השבת היא אפוא יותר מהפוגה במאבק הקיום [...] כל הנעלה והנשגב שבעולם מתאחד עם בורא עולם. זוהי השבת, האושר האמיתי של היקום. [...]

השבת איננה רק יום מנוחה, שמטרתו החזרת הכוחות שאבדו בשבוע של עמל, או הכשרת האדם לשבוע של עמל חולין חדש. מטרת השבת היא חיים. האדם איננו בהמת משא, ואין מטרת השבת להגביר את יעילות עבודתו. השבת היא "סוף מעשה במחשבה תחילה", וכן היא "תכלית מעשה שמים וארץ". השבת איננה קיימת למען ימי החולין, ימי החולין קיימים למען השבת. השבת איננה מנגינת ביניים, היא פסגת החיים.

מתוך: הרב אברהם יהושע השל, השבת: משמעותה לאדם המודרני, ירושלים והרצליה, תש"ד, עמ' 39-42

❶ רַבֵּינָן אֵל רַלְוּב וְרַלְוִי בַדְבָרֵי רַבֵּי רַלָּא וְרַבֵּי אֲרִיָּא.

גם במעשה האנושי של כל אדם ובמנהגי קהילות ישראל יש דרכים להרבות את השלום בשבת. לפניכם תיאור אחד ממנהגי השבת בתימן, מנהג שכולו צדקה וחסד, כפי שמספר עליו הרב קאפח:

הרב יוסף קאפח
(1917 צנעא, תימן -
2000 ירושלים)

היה תלמיד חכם, פוסק הלכה, חבר בית הדין הרבני הגדול וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל. מתרגם, מהדיר ומפרש כתבי הרמב"ם וספרים חכמי ספרד בימי הביניים. זוכה פרס ישראל, ואותות כבוד רבים נוספים.
(עיינו גם בפרק 'לדעת את ה' - על החינוך').

צדקה וחסד לשבת הרב יוסף קאפח

בכל ערב שבת, בשעות של אחר הצהריים, היו עוברים כמה גבאים מתנדבים ברחובות העיר, דופקים על דלתות בעלי הבתים וקוראים: 'מצווה'. מכל בית היו נענים מיד ומקבלים כיכר אחד, או שניים, או שלושה, כפי שהוסכם מראש בין בעלי הבית לבין קובעי מגבית זו.

'מצווה' זו מתחלקת תוך כדי גבייתה. כשעוברים הגבאים על פתחי העניים שבאותו רחוב, דופקים בדלת, ובמקום לקבל הם נותנים לכל אחד כפי שקבעו לו. ומכיוון שהם דופקים בכל דלת, יקשה על אדם העובר לתומו, להבחין מי נותן ומי מקבל. אף על פי כן היו מהדרים, שהשתדלו לתת לעניים מכובדים בחשאי חשאי, בליל שבת אחר חשכה, כדי שלא יורגש כלל, שהם מקבלים.

מתוך: הרב יוסף קאפח, הליכות תימן, ערך ישראל ישעיהו, ירושלים: הוצאת מכון בן-צבי, תשס"ב, עמ' 148

- 1 מכו האנפא ומה מייחד את ה"אפדריק"?
- 2 מצאו מלפט בדברי רבי עוציאל למתקלי אמנפא צב.
- 3 מדוע אנפא צב מאגיר את הלואם ומאדיר את הלבת כ"לבת אל לואם"?

מדברי חכמים

שלום בקהילה

לשמירת השבת היה מקום מרכזי בעם ישראל לאורך הדורות, כל שומר שבת מעיד על אמונה בבורא עולם ובברית שבין הקב"ה לישראל. בהתאמה, מחלל השבת ביודעין ובזדון ובפרהסיה =בציבור), נחשב כמי שמביע בכך עוינות לתורה כולה ונחשב כ'גוי' רמב"ם, הלכות שבת, פרק ל, הלכה טו-לכן נהגו בקהילות להדיר את מחלל השבת: היין שנגע בו נחשב כיון של נכרים, אין להעלותו לתורה, אין לצרפו למניין ועוד.

בעת החדשה יהודים רבים אינם רואים עצמם מחויבים להלכה. לאור מציאות זאת, היה על חכמי ישראל לקבוע האם להחיל עליהם את נוהלי ההדרה שנקבעו בעבר כלפי מחלל השבת בפרהסיה. נעיינ בשתי פסיקות העוסקות בנושא ונדון במשמעותן.

באמצע המאה ה־20 הרב יוסף משאש דן באריכות בשאלה האם מותר לשתות יין שנגע בו מחלל שבת בפרהסיה, ומסכם:

הרב יוסף משאש
- 1892 מקנס, מרוקו -
(1974 חיפה)

היה דיין, פוסק, משורר ואיש ציבור. כיהן כרב העיר תלמסאן שבאלג'יריה במשך 17 שנה וכדיין בקהילת מקנס. בשנת 1964 עלה לישראל, וכיהן כרב הספרדי הראשי של העיר חיפה.

הרב כתב ספרים רבים שבהם פרסם את תשובותיו לשאלות הלכתיות, דרושות ומכתבים.

מפני השלום הרב יוסף משאש

[...] כי בעונותינו שרבו להאריך גלותינו, רבים עתה עם הארץ המחללים שבתות ה' ומועדיו וכו' ורוב משאינו ומתננו הוא עמהם, ותמיד עמנו בחברה, נכנסים לבתינו, ונכנסים לבתיהם, [...] ואם נבוא לאסור מגען ביין, אפילו ברמז קל ובתנועה קטנה, נצא לריב מהר ונבעיר אש המחלוקת עד לב השמים, ונגרם נזק גדול בידינו לעצמנו על ידי איבתם ושנאתם, ואפשר שיבעטו אפילו במעט המצוות שעושים, ויכפרו בכל חלילה, ולכן ראוי להקל בדבר, אפילו מפני השלום לחוד, שגדול כחו.

(אלול תרצ"ט ספטמבר 1939)

מתוך: הרב יוסף משאש, אוצר המכתבים, הוצאת מכון בני יששכר 1988. חלק ב' תשובה אלף שב, עמ' רמז-רמח

- ❶ מדוע יש ללמדת עם מי לאינם לומדים לבתי? מן לתי סיבות
- ❷ מהו הפירוש הפירוש מאחורי קבלת מחללי בלבת?
- ❸ עד כמה צריך בללום לבלבת חלוב אריב מלאל? נמקו את תלובתכם.

שמירת השבת

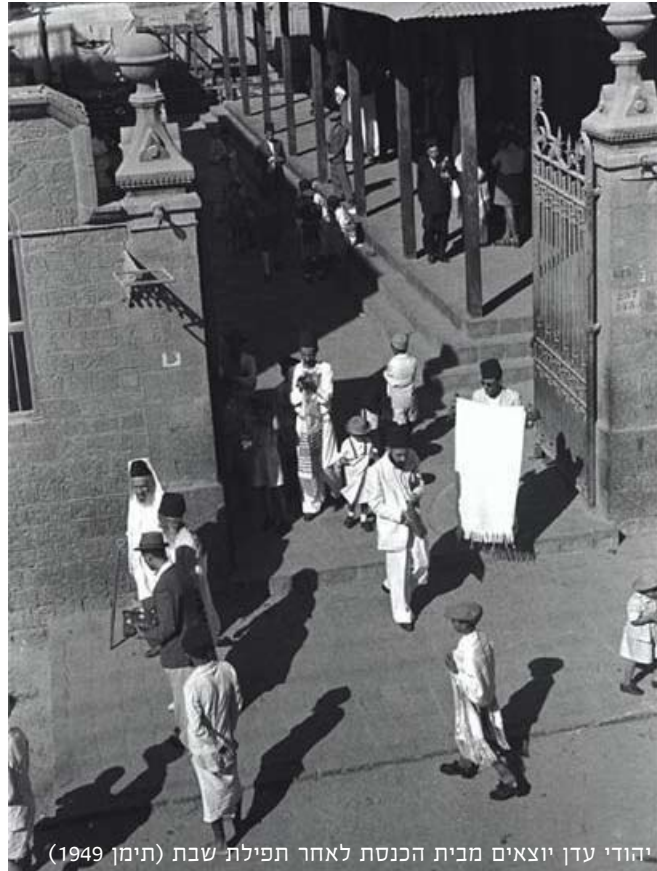
מצוות השבת נמנית בין עשרת הדברות: "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, לְקַדְּשׁוֹ [...] לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ, עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֵמָתְךָ, וְגֵרְךָ, אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ" (שמות כ, ז).

במקרא מודגש ששמירת השבת היא ברית ועדות: "וַיִּשְׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם כְּרִית עוֹלָם. בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעֵלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיְנַפְּשׁ" (שמות לא, טז-יז).

בתלמוד מוגדרים המעשים הרבים שנאסרו לעשייה בשבת (איסורים, מצוות לא תעשה), ולצידם המעשים שיש לעשותם, על מנת ליצור את האיכויות המיוחדות המאפיינות את היום, כגון: עריכת סעודות שבת עם קידוש ותפילות מיוחדות (מצוות עשה).

בשל מרכזיות השבת התייחסה המסורת בחומרה למי שמחלל את השבת, כלומר עובר על איסורי השבת, ובמיוחד כשהדבר נעשה בפרהסיה (=בציבור). אדם כזה היה מורחק מהקהילה: הוא נחשב לכופר במעשה בראשית והתייחסו אליו כגוי שהיין שלו אסור לשתיה.

בדורות האחרונים, כשרבים מהיהודים אינם שומרים שבת לפי ההלכה, יש קולות הקוראים לשקול מחדש את היחס ההלכתי למחלל שבת.

יהודי עדן יוצאים מבית הכנסת לאחר תפילת שבת (תימן 1949)

הרב עובדיה יוסף
- 1920 בגדאד, עיראק -
(2013 ירושלים, ישראל)

היה תלמיד חכם, פוסק ומחבר ספרי הלכה. כיהן כרב הראשי הספרדי "הראשון לציון" והיה מנהיגה הרוחני של מפלגת ש"ס מאז הקמתה. חתן פרס ישראל לספרות תורנית ופרסים רבים נוספים. נחשב בעיני רבים כבכיר הרבנים הספרדים בדורו וכונה בפי תלמידיו "מרן" ו"פוסק הדור".

זוכר השבת גם כשאינו שומר

הרב עובדיה יוסף

[...] וידעתי בבירור בהיותי במצרים, כי הרבה מן האנשים הללו שעובדים ביום שבת לצורך פרנסתם), בצאתם מן העבודה נזהרים שלא לחלל שבת, וכן אינם מעשנים בשבת וכיו"ב, וחלק מהם מתפללים בשבת במניין ראשון, כדי להספיק להגיע למקום עבודתם בזמן, ובמסותרים תבכה נפשם על מה שהם מוכרחים לחלל השבת לצורך

פרנסה. ובאנשים הללו נראה לעניות דעתי ברור שאפשר להקל במגעם ביין. [...] שהמחלל שבת בפרהסיא, ונזהר שלא לעשן סיגריות וכיו"ב, אינו נקרא מומר גמור, [...] שלא אמרו שמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי, אלא באופן שעושה יום שבת כיום חול לגמרי בכל המלאכות שיזדמנו לו להנאתו, [...] שנראה שהוא כופר במעשה בראשית [...], אבל אם הוא כותב בשבת לצורך פרנסתו, ונזהר מלעשן סיגריות בשבת, ומבשלים אצלו מערב שבת, אין דינו של זה כמומר לכל התורה כולה, שהרי נראה ממעשיו שהוא מאמין במעשה בראשית, אלא שחושב קצת שלצורך פרנסה הווי כפיקוח נפש ומותר.

סוף סוף אינו דומה כל כך לכופר במעשה בראשית, שזהו עיקר הטעם שדין מחלל שבת כעכו"ם, מכיוון שהאיש הלזה מזכיר בפיו קדושת השבת בתפילה וקידוש נדרוש מדעתנו לומר כל שאינו בשמירה אינו בזכירה, ולא קיים אף מצוות זכירת שבת בדברים? הא ודאי דלא!

מתוך: הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר, חלק א, יורה דעה, סימן יא

1. את מי מוציין רוב עובדי ארבלת יהודים בכלרים, ומדוע?
2. מה פירוש פירוש אחרון בפסיקה של רוב עובדיה?
3. מה בדמיון ומה פלוג' בין בפסיקות של רוב עובדיה ורוב מלא?
4. באם ארצות הלני פסקי פלכר להובאו כאן פלדיו רוב מלא? ורוב עובדיה את פלבת כיום אל אלוס או פלאיו אותה כמקור ארצות?

אלי ברקת

נולד בישראל ב-1970

יוזם ופעיל חברתי בתחומי תרבות יהודית וחינוך. מכהן כסמנכ"ל חינוך ב'כל ישראל חברים'.

שומרי השבת וזוכריה אלי ברקת

"אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל - לך והודיעם" (תלמוד בבלי, שבת י, ע"ב)

עם ישראל יוצא ממצרים מבית עבדים וזוכה למתנת עולמים - מנוחת השבת. בפרשת יתרו, כחלק מעשרת הדיברות, המתנה הופכת לציווי

"זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ". אנו זוכרים את יום השבת, והשבת מזכירה לנו שהקב"ה ברא את הכול - "זָכַר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית". השבת מזכירה לנו את כלל הברואים: אילנות ודשאים, עופות, דגים ובהמות ובני אדם. השבת מזכירה לנו "שחביב אדם שנברא בצלם", וכל פגיעה, עושה או עוול פוגמת במעשי בראשית. מה ראה משה, שבמשנה תורה [=ספר דברים], בפרשת ואתחנן החליף בעשרת הדיברות "זכור" ב"שמור" וכתב: "שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ"? ודרשו חכמים ש"שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו" (פסיקתא זוטרותא, פרשת ואתחנן) ש"זכור" היא מצוות עשה, ו"שמור" היא מצוות אל תעשה, ו"אַחַת דְּבָר אֱלֹהִים, שְׁתֵּים זו שְׁמַעְתִּי" (תהלים סב, יב). אלא שתמה על כך הרמב"ן בפירושו לתורה: "אם נאמר זכור ושמור מפי הגבורה, למה לא נכתב בלוחות הראשונות?! וייתכן שהיה בלוחות הראשונות ובשניות כתוב 'זכור', ומשה פירש לישראל כי 'שמור' נאמר עמו. וזו כוונתם באמת."

כך, עם השנים משקל הכובד עבר מ"זכור" ל"שמור". השבת, שבמשך מאות אלפי שנים, יחדה ואיחדה את עם ישראל, עד שכתב עליה אחד העם: "כי יותר משעם ישראל שמרו על השבת שמרה השבת אותם" (על פרשת דרכים, מאמר נא: "שבת וציונות"), הפכה מושא לפירוד ולמחלוקת בין "שומרי שבת" למי שנתפסים כ"מחלליה". אלו בקצה ואלו בקצה "לפי שהכלל אצלנו - מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי לכל דבריו" (פירוש המשנה לרמב"ם, מסכת חולין א, ב). שאלו רואים בו גוי, והוא מתרחק מכל דבר יהודי.

אפשר וראוי להחזיר את משקל הכובד חזרה מ"שמור" ל"זכור", וכך כותב מרן הרב עובדיה יוסף: "שסוף סוף אינו דומה כל כך לכופר במעשה בראשית, שזהו עיקר הטעם שדין מחלל שבת כעובד כוכבים ומזלות, וכמו שאמר רש"י ותוספות, מכיוון שהאיש הלזה מזכיר בפיו קדושת השבת בתפילה וקידוש. והאם נדרוש מדעתנו לומר כל שאינו בשמירה אינו בזכירה, ולא קיים אף מצות זכירת שבת בדברים? זה ודאי שלא!"

בין "שומרי שבת" ל"מחלליה" ישנה קטגוריה אמצעית רחבה יותר - "זוכרי שבת". לא לשמור שבת, ועדיין לקדש את השבת. קדושת השבת אינה רק בשמירתה. כל יהודי באשר הוא זוכר בלבבו, בפיו ובמעשיו. מתנה טובה - זכר למעשה בראשית.

1 באיל לבתי בקידול, נבוא אומרי:

"(יום הששי) ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה. וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו. כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות".

מה מביץ בכך מי לאומרי את בקידול?

2 אפיכ, במה לומרים 'לומרי לבתי' ו'זוכי לבתי'?

3 מה רפבדל בין 'זוכי לבתי' ל'לומרי לבתי'?

4 מי אדומכ נכלו רפאדריה 'זוכי לבתי'?

5 כיצד רפאדריה לל 'זוכי לבתי' מקטינה את רפצרי לבין לבתי ברציון לל ללום לבין מאלה למצורי מחלוקת?

מזווית אחרת

"לכה דודי לקראת כלה"

על השלום בשבת כשלמות קוסמית

בקבלת השבת בתפילה שרים בכל תפוצות ישראל את הפיוט 'לכה דודי'. בחרו אחד מהלחנים הרבים מאתר 'הזמנה לפיוט' www.piyut.org.il והאזינו לו.

'לכה דודי' הוא הלב והמרכז של תפילת קבלת שבת, והוא מלווה את רגעי המעבר שבין ימי החולין המסתלקים לבין השבת הנכנסת ובאה. הפיוט נכתב בצפת של המאה ה-16 על ידי הפרשן וחכם הקבלה ר' שלמה אלקבץ, ואומץ מיד עם כתיבתו על ידי מקובלי צפת של אותה תקופה, מה שתרם להתפשטותו ולקבלתו המהירה בכל קהילות ישראל ולכך שנוסף לסידור התפילה.

הפיוט כתוב ברבדים של סוד ושל פשט גם יחד, ומשום כך ניתן להבינו גם ללא הבנת כל הסמלים הקבליים הרמוזים בו. בלשון ציורית, עשירה בשיבוצים מקראיים, המשורר מצייר תמונה שבה הדוד - עם ישראל - יוצא לקראת הכלה - היא השבת - לקבל את פניה.

(על פי אתר 'הזמנה לפיוט')

לכה דודי ר' שלמה הלוי אלקבץ

לא תבשִׁי וְלֹא תִכְלְמִי
מֵה תִשְׁתַּחֲוִי וּמֵה תִהְיֶה
בְּךָ יְחִסּוּ עַנְיֵי עַמִּי
וְנִבְנְתָה עִיר עַל תְּלָה

וְהָיוּ לְמִשְׁפָּה שְׂסִיף
וְרַחֲקוּ כָּל מִבְלָעֶיךָ
יְשִׁישׁ עֲלֶיךָ אֵלֶיךָ
כְּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כְּלָה

יְמִין וְשְׂמָאל תִּפְרָצִי
וְאֵת ה' תַּעֲרִיצִי
עַל יַד אִישׁ בֶּן פְּרָצִי
וְנִשְׁמַחָה וְנִגְיָלָה

בְּאֵי בְּשָׁלוֹם עֲטַרְת בְּעֵלָה
גַּם בְּשִׂמְחָה בְּרַנָּה וּבְצַהֲלָה
תִּוָּךְ אֲמוּנֵי עִם סָגְלָה
בּוֹאֵי כְלָה בּוֹאֵי כְלָה
בּוֹאֵי כְלָה שְׁבַת מְלֻכָּתָא

לְכָה דוּדֵי לְקִרְאֵת כְּלָה,
פְּנֵי שַׁבַּת נִקְבְּלָה

שְׁמֹר וְזָכוֹר בְּדַבּוֹר אֶחָד
הַשְּׁמִיעֵנוּ אֵל הַמְיַחֵד
ה' אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד
לְשֵׁם וּלְתַפְאֲרָת וּלְתַהֲלָה

לְקִרְאֵת שַׁבַּת לְכוּ וְנִלְכָה
כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה
מֵרֵאשׁ מְקַדֵּם נְסוּכָה
סוּף מַעֲשֵׂה בְּמַחְשָׁבָה תַּחֲלָה

מְקַדֵּשׁ מְלָךְ עִיר מְלוּכָה
קוֹמֵי צְאֵי מִתּוֹךְ הַהִפְכָה
רַב לָךְ שַׁבַּת בְּעֵמֶק הַבְּכָא
וְהוּא יַחְמַל עֲלֶיךָ חֲמָלָה

הַתְּנַעֲרִי מֵעַפְרֵי קוֹמֵי
לְבָשִׁי בְּגֵדֵי תַּפְאֲרָתְךָ עַמִּי
עַל יַד בֶּן יִשִׁי בֵּית הַלְחָמֵי
קָרְבָה אֵל נַפְשִׁי גְּאָלָה

הַתְּעוֹרְרִי הַתְּעוֹרְרִי
כִּי בָּא אוֹרְךָ קוֹמֵי אוֹרֵי
עוֹרֵי עוֹרֵי שִׁיר דְּבָרֵי
כְּבוֹד ה' עֲלֶיךָ נִגְלָה

- 1 איז אווירע צו ארבע מן בלוי?
- 2 איז אווירע מלרע בלוי כללרים אור בקבלת לבתי?

"קְרֵבָה אֶל נַפְשֵׁי גְאֻלָּה"

שבת - גאולה מתוך שלום

פרופ' חביבה פדיה

ביום שישי בין הערביים, עם השקיעה, נכנסת שבת לעולם, יממה אחת של שלמות וגאולה "מעין עולם הבא". בשעה זו, בתפילת "קבלת שבת" שרים את הפיוט "לכה דודי" שמעביר את המתפללים מימי המעשה אל תוך השבת. הפיוט מתחיל בצער החורבן והגלות ומסתיים בגאולה, פיוט רווי סוד המדבר בשפת הקבלה. מהם רזי השיר? כיצד כל אלו השרים אותו נשבים בקסמו? כיצד נכנס האדם לתוך בועת השבת שלו? כיצד הנפש הפרטית של היחיד משתלבת עם השקיעה המביאה לעולם יום של שלום?

על הרגעים המופלאים של שילוב בין הנפשי והקוסמי, בין האילוהי והפרטי מרחיבה פרופ' פדיה באמצעות פירוש לפיוט המופלא מקבלת השבת.

פרופ' חביבה פְּדִיָּה
נולדה ב־1965
בירושלים

מלומדת רביגונית העוסקת בתחומים רבים: חוקרת יהדות ותרבות, משוררת ישראלית ופעילה בהתחדשות תרבותית בפריפריה. פדיה משמשת כפרופסור מן המניין בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת בן-גוריון, עמיתה בכירה במכון ון-ליר ומנהלת בית הספר לכתיבה יוצרת של הליקון.

[...]

השפה

השיר דובר בשפת הסוד (הקבלה). [...] בשל ההכרחיות לקרוא את השיר מתוך עיני הסוד, נצטרך להיות ערים מראש לקיום הסוד ולמהותו. על כן אקדים מילות הסבר להבנת השיר, אשר כמו תצגנה את צופן הגישה אל הסוד.

הצופן

הקבלה דנה באל באמצעות שפה של סמלים. חז"ל דיברו על האל כמי שיש לו "ג מידות. הם נתכוונו לומר בכך שהאל נגלה באמצעות מידותיו. [...] לשיטת המקובלים, [...] האל נגלה באמצעות סמליו. המקובלים מבחינים בין המהות הטוטלית של האל שאינה מושגת באמצעות שפה, מהות המכונה "אין סוף", ובין מערכת סמלים עשירה שפיתחו ואף הבחינו בתוכה בין עשר קטגוריות שונות של סוגי סמלים בכדי לדון באל. בעוד הרמב"ם מצמצם למינימום את שפת הדיבור על האל המקובלים מרחיבים אותה לבלי די.

◆ באילו דוכים מדברת
בקבלה על האל?

[...]

במרכז מערכת הסמלים [עומד] הגורם הכפול, הגורם הבינארי השואף לאחדות ולייחוד. כלומר, במרכז מערכת הספירות עומד המבנה הזה של דו־פרצופין, תיאור האל האחד בסמלי זכר ונקבה השואפים ומתגעגעים לייחוד.

תיאור זה מופיע במיסטיקה היהודית בצורה ספיריטואלית ובאופן המיושם לתוך תפיסה של אל אחד. [...] בתיאור האלוהות במושגים של פירוד, ייחוד וריבוי היו המקובלים זהירים מאוד כי חששו מהבנה של הגשמה וריבוי במושג האל. יחד עם זאת, לאחר אזהרות רבות, הם הרשו לעצמם לדבר על האל כאלוהות בשפה סמלית ועשירה.

אחדות הרמונית נפגמת ונבנית

תיאור האלוהות במושגים של אחדות הרמונית הנפגמת ושבה ונבנית בין שתי הספירות המרכזיות 'תפארת' ו'מלכות' בוטא במגוון רחב של סמלים: [...] וזאת כאשר המושג הקלאסי בה"א הידיעה לתיאור הפגימה או השבר הוא: הגלות. כמוכן מצבים של תיקון הפגימה, או במילים אחרות סגירת הפער, הם מצבי גאולה, בלשון הקבלה ייחוד קב"ה ושכינה, יחוד מלשון אחדות ומלשון יחד.

אִי־ההרמוניה, הניכור, הפער, המרחק בין השכינה והקב"ה מקרינים על גלות העולם, גלות ההיסטוריה וגלות הנפש. [...]

◆ מקב"ה "אלות"
וה"גאולה"?

◆ ט"ז יכולה להפיץ
הגאולה?

< מתי נוכל לדעתם לדבר על מושג ה'אלות'?

< האם מצב גאולה מקביל למצב של אלוהים אצל רוב עוֹצְיָא?

< מדוע התנועה הפלטינית אנוס היא מפותחת?

שבת - יום של גאולה ותיקון

חז"ל תיארו את יום השבת כיום שהוא "מעין עולם הבא", כלומר יש בשבת ממהות העולם הנגאל. הקבלה הדגישה שבכל יום שבת מצב הייחוד והשלמות קיים בעולם האילוהי ומקרין על הנפש. השבת היא אם כך מעין אי של גאולה בתוך הגלות.

שירו של ר' שלמה אלקבץ מבטא התכוננות והליכה לקראת הכלה השבת, בחינת הזמן הנגאל. לשיר הזה מעמד מיוחד כי הוא נאמר בפתחו של ריטואל, על הסף, ומסמן את המעבר מרשות החול לרשות הקודש. תוך כדי השיר מתרחש המעבר מיום השבת הנוכחי הממשי העומד בסף - כיום של גאולה בתוך החולין - אל התקוות אל היום האחרון, שבת כל העולמות. הווה אומר: מתוך השיר ובמהלכו נקרע צוהר אל הזמן המוחלט של הגאולה, הזמן המשיחי.

◆ האילו מוכנים בלבת
פיא "מחבת פלואל
פנאא?"

◆ אילו מוכנים
מיוצאים בפיוט "אבר
דוד?"

< מי אצותכ מראיל את פאצור לפפיוט: מי לל את פלוי בבית פכנסת?
מי לל את פלוי בכנסת בלבת? מי לל את פלוי בל יוס?

הקבלה - תורת הסוד היהודית - מבחר מושגי יסוד

במרכזה של מחשבת הקבלה עומדת שאיפתו של המקובל להתאחד איחוד מיסטי, חווייתי ותודעתי עם האילוהות, ולצמצם את הפער בין העולם הגשמי שבו הוא חי לבין האל. המקובל תופס את המציאות הגשמית כמערכת סמלית, אשר משקפת את נוכחותו של האל במציאות. הוא מתבונן ומנסה לחשוף את ההוויה האילוהית המסתתרת בכל פרט במציאות.

בדרך זו, המקובל מבקש להתעלות לשלמות רוחנית, ולשוב עם נשמתו אל השורש האילוהי העליון.

הקבלה מבחינה בין בחינתו הנעלמת של האל, שאין לאף יצור נברא יכולת להכיר ('אין סוף'), לבין בחינותיה של האילוהות המתגלה - המכונות לרוב בשם 'עשר הספירות', שהן הבחינות שבהן פועל האל את פעולותיו, דרכן הוא ברא את העולם ומנהיג אותו.

לצד 'הקבלה העיונית' (לימוד הרעיונות הקבליים), עוסקים המקובלים גם ב'קבלה המעשית', כלומר בפעולות שיש בהן להשפיע על האל ועל המציאות כמו מדיטציה, שירה, סיגוף, קמיעות ועוד.

האדם המתפלל

קריאת השיר בעיני הסוד אין משמעה קריאה גורפת של כל מילה וכל מונח כסמל לספירה, אלא השיר נע כלפי הספירות אבל חוזר גם אל האדם המתפלל ואל נפשו.

התנועה החוזרת מן השכינה כלפי נפש האדם היא מהותית, בהיות השכינה מייצגת בתפיסה הקבלית גם את נפש האדם. קווי הקבלה רבים נמתחים בין גלות השכינה ובין גלות הנפש, על כן יש חשיבות לתפילה לקבלת שבת גם מן הפן של התפילה לקבלת השראת שכינה בנפש ומפאת ההקבלה שנוצרת בין הממדים השונים של הגאולה בעולם ובנפש.

< מדוע בתנועה הקבלית איננו רואים את השבת?

השבת כריטואל הפותח צוהר לגאולה

בהתאמה להתחלפות הזיקות השונות של דוברי-נמען מתרחשת לאורך כל השיר גם תנועה בזמן מן ההווה של השבת - כריטואל המייצג גאולה - אל חלום שבו הגאולה המוחלטת היא הווה שמתממש ובתוכו נשזר כבר העתיד: שבת של מעין העולם הבא, העולה מתוך כמיהה רבה. במובן זה, תוך כדי שהמשורר שר את השיר המזמין את השבת נקרע לו הצוהר מתוך הריטואל אל המציאות הממשית שהריטואל אמור לייצג, והוא כבר שרוי בתוך הגאולה עצמה. בנקודת חלום זו על העתיד - הפיוט הולך ומתפתח עד לנקודה שבה השכינה הגולה קמה מעפרה. לבושת זוהר ועטופה באור יקרות של ההתגלות היא מופיעה ומשוררת ככלה לדודה והרגע בו החזון מתקרב לשער העולם הנגאל שלעתיד לבוא הוא רגע התחלת השבת, רגע קבלת שבת מנקודת המבט של התפילה. אם כך אין להפריד כאן בין התפילה ובין ריטואל הסף של השבת, אלא הדברים שלובים זה בזה.

ריטואל = טקס המייצג מציאות, שדרכו עובר האדם למציאות אחרת.

♦ איננו מציאות אחרת
צוהר האדם בלעדי
טקס "קבלת השבת"?

< האם פיוט' פדיו צוסקת בקבלה ציונית או בקבלה מצלית?
ואולי בלתי-?

< האם לירי וטקס מקניסים את כולנו לצואה לא קודלת?

השירה יוצרה שינוי בנפש

עוצמתה של השירה הזאת, כתפילה היוצרת את מצב הטרנספורמציה הנפשית שכל טקס חותר אליה, הייתה כפי הנראה מורגשת על ידי כל מי שנתוודע אליה. כך קרה שהוא נתפס מיד לא כפיוט רגיל אלא כתפילה, הפך לעצם מעצמיה של התפילה היהודית, אומץ לתוך קבלת שבת בכל הפזורות והוא הפיוט האחרון שנתקבל לתוך הסידור היהודי בצורה גורפת בכל העדות.

[...]

מתוך: אתר 'הזמנה לפיוט'

< מה הפחד בין שירה לתפילה?

- 1 באם הכניסה ללבך עם הפיוט 'אבן דוד' יוצרת מצב של אלוהים? מדוע?
- 2 באם הפיוט מכונן אלוהים של אחרית הימים או אלא לבתי?
- 3 באם באשר פליר מולר ביום שלישי מחולל אירטואל עם אש פוא שיר גאולתי? נמקו את דבריכם.
- 4 במה דומה פלאוק לבלבת של רבה פוצ'אל אצ'ר למתארת פרום' פדיה בפיוט 'אבן דוד'? ובמה פוא שונה?

פנים וחוץ

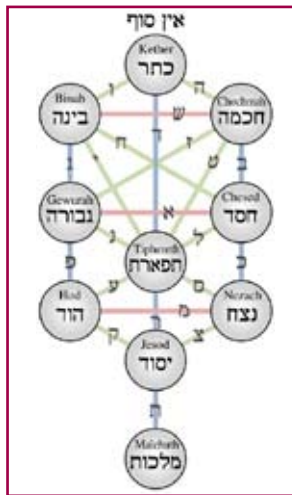
על פיוט מעולם הקבלה

במדור 'פנים וחוץ' נבחן הפעם את עולם הקבלה, יחד עם פרופ' חביבה פדיה דרך הפיוט 'לכה דודי'. הפיוט נכתב מתוך העולם הקבלי בשיא פריחתו בצפת, במאה ה-16, והוא ספוג בדימויים קבליים. כיום הוא מושר ב'קבלת שבת' בבתי הכנסת ובאירועים ציבוריים שמחוץ לבית הכנסת. ננסה לבחון כאן את החוויה שלנו ושל אחרים השרים את הפיוט הקבלי.

האזינו שוב לפיוט 'לכה דודי' לאחר שלמדתם אותו וחשבו:

- 1 מה מקומם של אנשים השרים 'לכה דודי' בימי שישי ביחס לעולם המושגים הקבלי? האם הם חיים בתוכו ('בפנים') או שהוא זר להם ('בחוץ')?
- 2 האם מי ששר את הפיוט מבין את כל המילים? את המשמעויות המיסטיות? את תורת הקבלה?
- 3 האם ניתן לחוות את השיר לעומק ללא הבנה של כל אלו? הסבירו
- 4 אדם הבא לחקור מקורות יכול לעיין בהם בשתי דרכים: 'מבפנים', כמי שקורא את מורשת אבותיו ומבקש להכיר את המסרים שבה; או כחוקר מלומד הבא לבחון 'מבחוץ' את תולדות הרעיונות שנכתבו על ידי בני תרבות זרים. חשבו על פרופ' פדיה, אישה מסורתית, ממשפחת פייטנים, פרופסור להיסטוריה של תורת הסוד באוניברסיטת בן-גוריון, משוררת ומרצה. כאשר היא כותבת על עולם הקבלה, האם לדעתכם היא מתבוננת 'מבחוץ', 'מבפנים', או ממקום אחר: על עולם הקבלה? על עולם הפיוט? על המחקר האקדמי?
- 5 איזה שיח יכול להיווצר משילוב הגישות 'פנים' ו'חוץ'? מה הוא יאפשר לחברה בישראל?

פרק ג | פְּשָׁלֹם לְבָנָא שְׁפָתַי | על השבת ועל השלום

מזווית אחרת

מזמרת הארץ

בשיר שלפניכם השבת היא יום הכינוס של המשפחה, מול העולם הסוער, המלא בקשיים ותהפוכות, אך בשבת מתנתקים כולם מעיסוקיהם ומתלאות היום-יום ומבלים יחד, ודרך מאכלי השבת ושירת הפיוטים מתנהלים חיי המשפחה.

יוסף עוזר
נולד בירושלים ב־1952

גדל והתחנך במושב ברק בעמק יזרעאל. למד באוניברסיטת חיפה ובישיבת 'אור שמח' בירושלים ועבד כמנהל חינוכי ומחנך בתלמוד-תורה בירושלים.

לצד כתיבת שירה (פרסם עד כה ארבעה ספרים), הוא עוסק בעריכה של כתבי עת לתרבות ושירה: 'דימוי', 'משיב הרוח', 'מאזנים' ועוד, במטרה להשיב ליצירה היהודית את היחס לביטוי היצירתי של העשייה היהודית בת זמננו.

תְּבִית הוּא חֲמִין הַזִּיכְרוֹן יוֹסֵף עוֹזֵר

כְּשֶׁאֲמַא שְׁלִי הִיְתָה מְכַנֵּסָה אֶת הַחוּט לַמַּחַט
לֹא לְתַקוֹן חֻלְצָה אוֹ גָרַב
הִיא הִיְתָה תּוֹפֶרֶת אֶת חֲמִין הַשֶּׁבֶת
וְהַטַּעַם הִיָּה רוֹקֵם בְּזָכְרוֹן אֶת מְטַעְמֵי יִצְחָק
הַמְמַשֵּׁשׁ אֶת יַעֲקֹב וּמְרִיחַ גְּדֵי עֶזִים
וְאֵת בְּכֵי הַגְּדִי הַפּוֹעָה עַד רָגַע זֶה
הִיְתָה אֲמִי בְּכָל זֹאת מְגִישָׁה אֶת הַחֲמִין
וְאֲנַחְנוּ מוֹשְׁכִים אֶת הַחוּט
וְטָרַם יִדְעֵנוּ שְׂבָחוּט יִחַלֵּף כָּל פְּתִיל הַחַיִּים שְׁלָנוּ
וְהִינּוּ שָׂרִים שִׁירֵי שֶׁבֶת וְנִמְלָטִים מִפְּנֵי עֶשׂוֹ
וּמְנַגְּבִים אֶת דְּמָעוֹת רַחֵל לִיד הַבְּאֵר
וְיוֹדְעִים שִׁיעֲקֹב עֲתִיר גְּעֻגוּעִים וְאֲנַחְנוּ רַחוּק מֵאֲתָנּוּ הַשֶּׁבַע
כִּי לֹא נִשְׁכַּח שׁוֹב אֶת מַה שְּׁנִפְרַם
בְּעֶצֶב הַגָּדוֹל שֶׁל שְׂמֵחַת בּוֹאֵנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
אִיךָ לֹא נִבְיִן מֵאֲבָא - פִּיּוּטֵי הַגְּרוּנִיִּים בְּחֵית וּבְעִין
וּבְאוֹ חֲבָרִים וְשִׁאֲלוּ וּזוֹ הֵר צָאֵךְ?
וְהַמַּחַט נִפְלָה מִיַּדֵּי אֲמִי
וְאֵת הַחוּט אֲנִי טוֹנָה אַחֲרֵי מוֹתָה
וְאִינְנִי מְשִׁיב לְשִׁאֲלָה שְׁאִין רוֹאִים בָּהּ תַּרְעֵלָה:
וּזוֹ הֵר צָאֵךְ?!

1. האם במאכל המלכותי
המתאר בלוי יל' לבת אל
אלוהי? הסבירו.
2. האם מלכו בלוי מחזיר את
הלבת אלכם? ספרו או כן.
3. איזה חוט אתם מולטים
מהלבת אל ימי פלבוץ?

מתוך: אתר יקום תרבות: הזירה המקוונת לתרבות עברית, www.yekum.org

*וּזוֹ הֵר צָאֵךְ? = ביידיש, מה נשמע?

פעילות סיכום

השבת והשלום בחברה הישראלית

בחברה הישראלית מחלוקות רבות סביב הדרכים השונות לציין את יום השבת בפרהסיה: הפעלת מוסדות תרבות, פתיחת מרכזי קניות, פעילות התחבורה הציבורית, ביצוע עבודות תשתית ועוד.

1 בחרו אחד מהתחומים והסבירו את המחלוקת.

2 הציעו איך ניתן לצמצם את הפער בין הרעיון של 'שבת של שלום', כפי שהוצג בפרק, לבין המחלוקות המתרחשות במציאות.

פרק ג

ישלום לבלאן שפתי | על השבת ועל השלום

התמונות בחוברת

אנו מודים לאנשים ולמוסדות שאפשרו לנו להשתמש בתמונות.

שער	בית הכנסת בג'רבא שיעור תפירה ספרים משפחה	לע"מ, צילום: משה מילנר אתר פיקיוויקי, ארכיון ביה"ס הריאלי בחיפה אילנה לוי לע"מ, צילום: דויד אלדן
4	בן איש חי וחכמי בגדד חלון דלת וחלונות	ויקיפדיה אתר פיקיוויקי, צילום: גרשון מנדלסון אתר פיקיוויקי, תחרות אתרי מורשת 2012. צילום: Rivka171
5	בבית כנסת "בן עזרא" בקהיר חלון מואיז בן הראש	ארכיון הצילומים של קק"ל, צילום: טום גידל אתר פיקיוויקי, צילום: אילנה שקולניק Ilana Shkolnik ויקיפדיה
8	בר מצווה בכותל קיר בית כנסת	ארכיון הצילומים של קק"ל, צילום: ג'ו מלקולם לע"מ, צילום: טדי בראונר
9	אוה אילוז	ויקיפדיה, צילום: צחי לרנר
11	הרב עוזיאל	לע"מ, צילום: זולטן קלוגר
12	משפחה חלון	לע"מ, צילום: זולטן קלוגר אתר פיקיוויקי, צילום: מרכז להבה נצרת
14	הדלקת נרות הדלקת נרות	לע"מ (צלם לא ידוע) כל ישראל חברים
17	רוכב אופנים	אתר פיקיוויקי, צילום: אורטל פרץ
19	הרב עוזיאל	לע"מ, צילום: זולטן קלוגר
20	הרב השל	ויקיפדיה (ספריית הקונגרס)
21	הרב קאפח במאפיה ככרות לחם בשוק	התמונה באדיבות המשפחה לע"מ, צילום: ברוך רימון לע"מ, צילום: משה מילנר
22	הרב יוסף משאש	מתוך ספרו: שו"ת מים חיים
23	היציאה מבית הכנסת בצנעא בשבת פיקניק חוף הים	ארכיון הצילומים של קק"ל, צילום: פרד צ'סניק לע"מ, צילום: משה מילנר לע"מ (צלם לא ידוע)
24	הרב עובדיה	ויקיפדיה, צילום: ALLONI
25	אלי ברקת	כל ישראל חברים
26	חוף הים מנוחה בדשא	אתר פיקיוויקי, צילום: אודי שטיינול לע"מ, צילום: משה מילנר
28	חביבה פדיה	באדיבות חביבה פדיה
30	שקיעה	אתר פיקיוויקי, צילום: ולאא ברכאת
32	חלון בית הכנסת רשב"י	אתר פיקיוויקי, תחרות ויקיפדיה אוהבת אתרי מורשת. צילום: Ohevami1 אתר פיקיוויקי, צילום: אילת לב-ארי שלי
33	חלונות ארדון איור ספירות שקיעה	אתר פיקיוויקי, צילום: דרור פייטלסון ויקיפדיה, בערך: ספירה (קבלה), צילום: AnonMoos אתר פיקיוויקי, צילום: קורל סגל
34	יוסף עוזר	באדיבות יוסף עוזר
35	מבשלת משפחה	מסעדת אמא, ירושלים משפחת בן-לולו, מוזיאון "בית הראשונים" אבן יהודה

כל ישראל חברים - אליאנס

ארגון חינוכי, שהוקם לפני כמאה וחמישים שנה כמסגרת חינוכית נועזת, שנועדה לאפשר לתלמידים יהודים להשתלב בתוך הסביבה בה הם חיים, תוך הקניית השכלה אוניברסלית וחיזוק המסורת היהודית. עם השנים, הפך הארגון למעצמה חינוכית ששינתה את העולם היהודי. מאז עברו בשעריו יותר ממיליון תלמידים.

המסע שהתחיל כל ישראל חברים - אליאנס לפני כמאה וחמישים שנה, רלוונטי מאין כמותו לחברה הישראלית. המפגש בין יהדות צרפת, על ערכי הנאורות, ההשכלה, ההומניזם והשוויון - לבין המסורת המופלאה של יהודי המזרח יצר תמהיל של יהדות פתוחה, נינוחה, מחוברת ומכילה.

היום כל ישראל חברים - אליאנס ממשיך את המסע בשלושה תחומים מרכזיים:

- **חינוך יהודי חברתי** - קידום תפיסה לא דיכוטומית של יהדות השייכת לכולם, שילוב בין המסורת היהודית לבין הסיפור החברתי וביסוס יהדות קהילתית פתוחה ומחברת.
- **מצינות חינוכיות** - מתן הזדמנות שווה לכל תלמיד ותלמידה, חיזוק תחושת המסוגלות של תלמידים ללא קשר למקום מגוריהם או יכולותיהם הכלכליות.
- **רווחה וחוסן חברתי** - מימוש הזכות לחיים בכבוד, הענקת מרחב בטוח לנערים ונערות, הנעת בני נוער להצלחה.

מפת"ח - מרכז פיתוח תהליכים חינוכיים

המרכז תומך ומלווה את העשייה החינוכית של "כל ישראל חברים - אליאנס" תוך פיתוח שפה ייחודית בעזרת שלוש דרכים מרכזיות:

- **מאגרי מידע** - איסוף מקורות המהווים את עולמות התוכן והערכים של הארגון והקמת מאגרי מידע נגישים.
- **תכניות לימודים** - פיתוח וכתובת חומרי לימוד איכותיים הבונים את יסודות השפה ומשמיעים את קולה.
- **תהליכים חינוכיים** - בניית כלים פדגוגיים, חינוכיים וזהותיים המקדמים את התהליכים בתחומי הפעילות.

מקווה ישראל: בי"ס חקלאי מקווה ישראל, חולון 5891000 | טלפון: 072-2566671 | פקס: 03-5537695
ירושלים: אגריפס 42 ירושלים 9430125, בניין כ"ח, קומה E | טלפון: 02-6235034 | פקס: 02-5619312

